

Journal of Education Studies

Volume 12
Issue 4 April-June 1984

Article 1

April 2023

การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

ประสาร มาลากุล ณ อยุธยา

Follow this and additional works at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

มาลากุล ณ อยุธยา, ประสาร (2023) "การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย," *Journal of Education Studies*: Vol. 12: Iss. 4, Article 1.

DOI: 10.58837/CHULA.EDUCU.12.4.1

Available at: <https://digital.car.chula.ac.th/educujournal/vol12/iss4/1>

This Article is brought to you for free and open access by the Chulalongkorn Journal Online (CUJO) at Chula Digital Collections. It has been accepted for inclusion in Journal of Education Studies by an authorized editor of Chula Digital Collections. For more information, please contact ChulaDC@car.chula.ac.th.

การศึกษากับการเปลี่ยนแปลงสังคมไทย

ประสาร มลากุล ณ ออยุธยา

บทบาทความสำคัญของการศึกษาต่อชีวิตมนุษย์และสังคมสมัยใหม่นั้น ได้เป็นที่ตระหนักและยอมรับกันโดยปราศจากข้อโต้แย้ง นอกเหนือจากปัจจัย ๔ ประการ ซึ่งเคยเป็นพื้นฐานความต้องการของมนุษย์แต่เดิมมา การศึกษาได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญประการที่ ๕ ซึ่งช่วยให้มนุษย์มีการเรียนรู้และการพัฒนาตนเองได้เหมาะสมกับความต้องการและความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา อาจกล่าวได้ว่ายิ่งสภาพของชีวิตและสังคมมีลักษณะสลับซับซ้อนและมีปัญหาใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิมมากขึ้นเท่าใด การศึกษาก็ยิ่งมีบทบาทความสำคัญและมีความจำเป็นที่จะต้องจัดดำเนินการ

ให้ได้ผลดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ มิใช่ปล่อยให้ไปตามธรรมชาติหรือด้วยการลองผิดลองถูกตามยถากรรม ในปัจจุบันการศึกษาจึงเป็นระบบงานที่ได้รับการลงทุนและความคาดหวังอย่างสูงจากประเทศและประชาชนให้ทำหน้าที่เป็นหลักประกัน โอกาสแห่งความเป็นไปได้และความสำเร็จในการพัฒนาคุณภาพของชีวิตและสังคมทั้งในแง่ส่วนตัวบุคคลและในแง่ความเจริญก้าวหน้าของประเทศโดยรวม

สำหรับประเทศไทย ในช่วงเวลา ๒๕ ปีที่ผ่านมาจะเห็นได้ว่าการขยายตัวทางการศึกษาเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ข้อมูลของพัฒนาการทางการศึกษาได้แสดงถึงอัตราการเพิ่มนับสิบเท่าตัว

ของจำนวนผู้เข้ารับการศึกษา และงบประมาณ
ค่าใช้จ่ายทางการศึกษาซึ่งเพิ่มขึ้นจากระดับพัน-
ล้านบาทเป็นหมื่น ๆ ล้านบาท พร้อมทั้งมีแนว
โน้มของความต้องการที่จะต้องเพิ่มขึ้นอีกเรื่อย ๆ
สถิติดังกล่าวแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนถึงความ
ศรัทธาเชื่อถือและความคาดหวังให้การศึกษาได้
มีบทบาทสำคัญเพิ่มขึ้นในการดำเนินชีวิตและ
ความเป็นไปของสังคมไทยในทำนองเดียวกับ
สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นในประเทศอื่น ๆ ทั่วโลก
ซึ่งต่างก็มุ่งหวังให้การศึกษาเป็นปัจจัยหลักใน
การพัฒนาชีวิตและสังคม

สภาพสังคมไทยในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต

สังคมไทยในอดีตนั้นเป็นสังคมกสิกรรม
ซึ่งมีการดำเนินชีวิตที่เรียบง่าย สงบสุข ทำมา
หากินกันตามสบาย มีความสุขกับธรรมชาติ
แบบในน้ำมีปลาในนามีข้าว ความสนใจและ
กิจการต่าง ๆ มีลักษณะจำกัดอยู่เฉพาะภายใน
ประเทศ มิได้มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงที่
รวดเร็ว ชีวิตวันนี้กับเมื่อวานนี้และวันพรุ่งนี้
ไม่มีความแตกต่างกันมาก การศึกษาจึงเป็น
เรื่องของการถ่ายทอดและเจริญรอยตามบรรพ-
บุรุษทั้งในด้านของการประกอบอาชีพและการ
พัฒนาสติปัญญาแนวคิดต่าง ๆ ไม่มีความจำเป็น
ที่จะต้องเตรียมการเพื่อเปลี่ยนแปลงอะไร
มากนัก

ในช่วงเวลาครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา โดย
เฉพาะอย่างยิ่งหลังสงครามโลกครั้งที่สอง สังคม
ไทยได้กระทบกับความเปลี่ยนแปลงนานับ
ประการที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและรุนแรงเพราะ
ได้มีการเปิดประเทศออกสู่โลกภายนอกอย่าง
กว้างขวาง ผลกระทบจากการติดต่อสื่อสารกับ
ต่างประเทศ การรับและประสมประสานรูปแบบ
กระบวนการศึกษาวัฒนธรรม ระบบสังคม
และความก้าวหน้าของวิทยาการและเทคโนโลยี
ใหม่เข้ามาใช้ในประเทศประกอบกับสภาพความ
จำกัดด้านทรัพยากรธรรมชาติ การเพิ่มจำนวน
ประชากรและการขยายตัวทางด้านเศรษฐกิจ
สังคมของประเทศไทยเอง ได้ก่อให้เกิดความ
เปลี่ยนแปลงและปัญหาขึ้นเป็นอย่างมากในการ
ดำเนินชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัว
ของประชาชนโดยทั่วไป สังคมไทยได้เริ่ม
เปลี่ยนโฉมหน้าจากสังคมแบบกสิกรรมเป็น
สังคมกึ่งอุตสาหกรรมซึ่งมีวิธีการดำเนินชีวิตที่
เร่งรีบ แข่งขัน และซับซ้อนที่แตกต่าง
ไปมากจากลักษณะชีวิตและสังคมแบบเดิม คน
ไทยจึงต้องเผชิญกับปัญหาความบั่นบั่น สับสน
และความขัดแย้งในทุกแง่มุมของชีวิต และใน
ทุกสถาบัน คือ ทั้งครอบครัว การศึกษา และ
สภาพสังคมโดยทั่วไป ทั้งนี้ก็เนื่องมาจากสาเหตุ
สำคัญของการขาดความพร้อมและความสามารถ
ที่จะคิด ที่จะเลือก ตัดสินใจ และแก้ปัญหาใน

สิ่งที่ตนเองยังไม่รู้คุ้นเคย ไม่ได้เรียนรู้วิธีการที่จะปรับตัวได้อย่างเหมาะสมมาก่อน ถึงแม้ทางรัฐจะมีความพยายามจัดดำเนินการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และแผนพัฒนาการศึกษาของชาติอย่างต่อเนื่องมาในช่วงเวลา ๒๕ ปีที่ผ่านมา แต่ก็เป็นที่กล่าวสรุปในเชิงประเมิณกันไว้อย่างชัดเจนว่าประเทศของเรามีปัญหาอยู่มากทั้งในด้านการพัฒนาของประชากร โอกาสและความเสมอภาคในสังคม และแนวทางการแก้ปัญหาและพัฒนาประเทศให้ได้เหมาะสมกับความจำเป็นและความต้องการใหม่ ๆ ที่เกิดขึ้น

สำหรับสภาพการณ์ในอนาคตนั้น ได้มีข้อมูลเป็นจำนวนมากจากการศึกษาวิเคราะห์ของนักวิจัยและผู้เชี่ยวชาญด้านต่าง ๆ ซึ่งล้วนแสดงการคาดคะเนที่สอดคล้องตรงกันว่า โลกและมนุษย์จะต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในอัตราที่มากและรวดเร็วยิ่งกว่าในช่วงเวลาที่ผ่านมาเสียอีก ทั้งนี้เนื่องมาจากผลของการก้าวกระโดดทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ความซับซ้อนและหลากหลายของระบบการสื่อสารและการกระจายข้อมูล ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงแบบและโครงสร้างของระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและภาวะแวดล้อมเป็นการแน่นอนว่าสภาพการณ์ดังกล่าวย่อมต้องมีผลกระทบถึงสังคมไทยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เพราะชีวิตของ

มนุษย์ในอนาคตนั้น คือ ชีวิตในยุคแห่งการเดินทางและการสื่อสารในอวกาศ การใช้วิศวกรรมพันธุศาสตร์ (Engineering genetics) พลังปรมาณู พลังแสงอาทิตย์ หุ่นยนต์และคอมพิวเตอร์ แนวโน้มแห่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้อาจดูน่าสะพรึงกลัวและน่าหวาดวิตกสำหรับชีวิตและสังคมในภายหน้า แต่ในขณะเดียวกันหากมองในแง่ดี แนวโน้มดังกล่าวอาจเป็นนิมิตที่ดีที่แสดงถึงโอกาสและความเป็นไปได้ที่มนุษย์จะได้ใช้ศักยภาพที่มีอยู่ให้ได้ผลสมบูรณ์เต็มที่ยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าจะมองอนาคตในแง่ใด คงต้องเป็นที่ยอมรับกันว่ามนุษย์และสังคมจะต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างมากและรวดเร็วในปริมาณและขอบข่ายซึ่งอาจเกินกว่าที่จะคาดคะเนกันได้โดยปกติธรรมดา ถ้าพิจารณาในแง่ของการศึกษา การเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและแตกต่างจากเดิมมากมายเช่นนี้ย่อมหมายถึงว่า ความรู้ ข้อมูล และประสบการณ์เดิมที่เคยได้รับการสอน ถ่ายทอดและสร้างสมกันมานั้นจะมีสภาพล้าสมัยใช้การไม่ได้อย่างรวดเร็วยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน สิ่งที่เคยคิดว่ารู้แล้วใช้ได้แล้วสำหรับเมื่อวานนี้และวันนี้ อาจใช้ไม่ได้อีกต่อไปแล้วเมื่อวันพรุ่งนี้มาถึง ในสภาพการณ์ดังกล่าว คำถามที่จำเป็นอย่างยิ่งต้องได้รับคำตอบให้ทันการก็คือว่า แล้วเราจะ

ทำอย่างไรกับแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น

บทบาทของการศึกษากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย

ถึงแม้จะเป็นที่ยอมรับกันว่าการเปลี่ยนแปลงทั้งหลายจะต้องเกิดขึ้นอย่างแน่นอน แต่ก็คงต้องเป็นที่เข้าใจกันด้วยว่า การเปลี่ยนแปลงเหล่านั้น มิใช่สิ่งที่ต้องเกิดขึ้นโดยที่มนุษย์จะควบคุมอะไรไม่ได้เลย หากน่าจะเป็นสิ่งที่เรากำหนดได้เป็นส่วนใหญ่ มนุษย์ในสังคมควรได้มีบทบาทในการกำหนดอนาคตและควบคุมการเปลี่ยนแปลงที่เราเห็นว่าน่าจะเป็นและเป็นไปได้มากกว่าที่จะปล่อยให้การเปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกาลเวลาและเงื่อนไขจากสภาพภายนอกแต่สถานเดียว เมื่อการศึกษาได้รับหน้าที่เป็นระบบของสังคมที่มีบทบาทหลักในการเตรียมประชาชนให้มีคุณภาพและพร้อมต่อการพัฒนาสังคมในอนาคต การศึกษาย่อมต้องมีความรับผิดชอบโดยตรงในการสร้างและกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดประโยชน์ได้สูงสุดและเป็นปัญหาน้อยที่สุดแก่ประชาชน ผู้มีหน้าที่รับผิดชอบการศึกษาของประเทศจึงต้องตระหนักถึงบทบาทสำคัญของตนในการควบคุมการเปลี่ยนแปลงของสังคมให้เป็นไปในลักษณะ อัตราและทิศทางที่พึงประสงค์ซึ่งจะ

ทำให้คุณภาพชีวิตและสังคมไทยเจริญพัฒนาขึ้นให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ปัญหาสำคัญที่นำวิกฤตกังวลอย่างยิ่งก็คือ การที่ระบบและการจัดการศึกษาไม่มีการไหวตัวให้ทันกับแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลง คงต้องเป็นที่ยอมรับกันว่าเมื่อใดที่การศึกษาต้องวิ่งตามหลังการเปลี่ยนแปลงและวิ่งไม่ทันอยู่เสมอ ก็ย่อมหมายถึงการที่มนุษย์และสังคมยังต้องเผชิญกับอันตรายในการที่จะต้องอยู่กับสภาพการเปลี่ยนแปลงที่เราไม่ต้องการ พร้อมทั้งหมายถึงการที่จะต้องคอยตามแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นจากผลของการเปลี่ยนแปลงที่ไม่พึงประสงค์อยู่อย่างไม่มีวันสิ้นสุดดังตัวอย่างการใช้ผลผลิตและเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยปราศจากความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการบริโภคหรือใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอก็ได้ก่อให้เกิดปัญหามลพิษ อุบัติเหตุ และการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งมีผลเสียรุนแรงในระยะยาวอย่างคาดไม่ถึง หรือตัวอย่างการรับเอาค่านิยมและวัฒนธรรมแบบวัตถุนิยมของต่างประเทศเข้ามาโดยขาดการสร้างคูลทางด้านพื้นฐานของจิตใจและคุณธรรมที่มั่นคงรองรับค้ำจุนไว้ สังคมไทยที่เคยร่วมเย็นสงบสุขแบบสังคมชาวพุทธก็กลายเป็นสังคมวิปริตที่ครอบงำด้วยความมัวเมาในวัตถุ อำนาจ อบายมุข และความมั่งงายไร้สาระในรูปแบบต่าง ๆ จนเป็นปัญหาที่ยังแก้ไม่ตกอยู่ในปัจจุบัน

ในสภาพการณ์ดังกล่าว จึงนับเป็นการท้าทายที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อการศึกษาที่ไม่เพียงแต่จะต้องตามการเปลี่ยนแปลงให้ทันหรือสนองความต้องการที่มีอยู่ของสังคมเท่านั้น หากต้องทำหน้าที่เป็นสื่อสำหรับการเปลี่ยนแปลง บุกเบิกทางให้สังคมได้เห็นแสงสว่างและความกระจ่างชัดของทางที่สมควรจะเลือกเดินไปได้ด้วย ในการที่จะทำเช่นนั้นได้ นักการศึกษาเองจำเป็นต้องมีความกระจ่างชัดเจนนในเรื่องของค่านิยม ซึ่งเป็นอุดมคติและอุดมการณ์ที่เหมาะสมว่าสังคมไทยที่พึงประสงค์ควรต้องเป็นอย่างไรพร้อมทั้งต้องมองอนาคตให้ออกกว่าประชาชนจะต้องต่อสู้กับสภาพแวดล้อมและจะดำรงชีวิตอยู่อย่างมีคุณภาพที่แท้จริงได้อย่างไร ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นสาระสำคัญและแนวทางให้การศึกษได้ปรับระบบ ยกเครื่องให้ทันกับความต้องการของอนาคต ซึ่งย่อมหมายถึงการเตรียมการในแนวใหม่ทั้งด้านการตั้งความมุ่งหมายของการศึกษา การปรับปรุงหลักสูตรเนื้อหาสาระวิธีการให้การศึกษและการจัดระบบการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ ซึ่งจะต้องเป็นการเปลี่ยนแปลงในระดับของการปฏิรูปหรือปฏิวัติทางการศึกษามากกว่าจะเป็นเพียงการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงระดับธรรมดาหรือการแก้ปัญหาเพียงในรูปของการเพิ่มขยายปริมาณของสิ่งที่มียอยู่แล้วแบบที่เรียกว่า “more of the same” เท่านั้น ใน

สภาพความเป็นจริงแล้ว การเปลี่ยนแนวทางการศึกษาเพื่อให้สามารถนำการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้นั้นเป็นเรื่องที่ยากมาก เพราะจะต้องการความสามารถและความรักความเจตเจียวในการชี้นำ การใช้ความริเริ่มสร้างสรรค์และนวัตกรรมในวิธีการปฏิบัติให้บรรลุผล ในขณะที่คนไทยโดยทั่วไป แม้แต่นักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งควรเป็นผู้นำทางความคิดและแนวทางการสร้างสรรค์ ก็มักติดและยึดมั่นอยู่กับอดีตและปัจจุบัน จนมีผู้กล่าวอุปมาอุปไมยไว้ว่าการพยายามทำตัวให้หลุดพ้นจากอดีตและปัจจุบันได้มากพอที่จะเป็นอิสระต่อการใช้ความคิดเป็นทางสู่ออนาคตนั้น จะต้องใช้พลังเป็นปริมาณเทียบได้กับหรือยิ่งกว่าการส่งยานอวกาศให้หลุดพ้นจากการดึงดูดของโลกนั้นทีเดียว

อย่างไรก็ตาม คงไม่มีใครปฏิเสธได้ว่าเราไม่มีเวลาเหลืออีกแล้วที่จะชะลอการแก้ปัญหาหรือละเลยการเตรียมการสำหรับอนาคตซึ่งกำลังวิ่งมาหาเราอย่างเร่งรีบ ทางเลือกของเราก็คือเราอาจใช้วิธีวางเฉย หันหลังให้และปล่อยให้ชีวิตและสังคมของเราขึ้นอยู่กับอิทธิพลของโลกภายนอกหรือเป็นไปตามยถากรรมหรือเราอาจใช้วิธีหันหน้ามาเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะมาถึง พยายามหาทางปรับตัวเราให้เหมาะสมและปรับอนาคตให้เหมาะสมกับความต้องการของเรา คงต้องเป็นที่ยอมรับกันว่า การ

ที่จะธำรงรักษาสังคมไทยให้อยู่รอดปลอดภัย มีเอกลักษณ์ของตนเองและเจริญพัฒนาไปได้ เราคงต้องใช้วิธีเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงในอนาคตด้วยการเตรียมตัวให้พร้อม ด้วยการร่วมมือผนึกกำลังคนภายในสังคมของเราเอง ด้วยการใช้ความสามารถในการเลือกการตัดสินใจและการเตรียมการอย่างเป็นระบบ รอบคอบ ด้วยการมีเป้าหมายที่ชัดเจนมั่นคงในการสร้างเสริมคุณภาพของชีวิตและสังคมแบบไทย และในการประสานประโยชน์ระหว่างความเป็นตัวของตัวเอง เอกลักษณ์ของชาติ และการยอมรับอิทธิพลจากโลกภายนอก โดยที่การศึกษา

จะต้องช่วยให้คนไทยเกิดความตระหนักได้อย่างแท้จริงว่า ความสนใจแต่เพียงคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวเท่านั้นยังไม่เพียงพอสำหรับชีวิตของสังคมในอนาคต หากต้องเรียนรู้จักและต้องการที่จะได้มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องร่วมมือกับผู้อื่นและรับผิดชอบร่วมกันในสังคมส่วนรวมทั้งในระดับชุมชนประเทศ และระดับโลกด้วย อาศัยความตระหนักเช่นนี้เท่านั้นที่จะเป็นพื้นฐานรองรับให้สังคมไทยของเราเคลื่อนต่อไปในอนาคตได้ในลักษณะที่ศาสตราจารย์ นายแพทย์ ประเวศ วะสี ได้กล่าวไว้ว่า “อย่างมีศักดิ์ศรี อย่างรู้เท่าทัน และอย่างที่ประชาชนพลเมืองมีศานติสุขในชีวิตและสังคม”